

adlı reddiyeye Saçaklızâde *Risâletü'l-cevâb 'an i'tirâzi Ahmed el-‘Alemî* başlıklı risâlesiyle cevap vermiştir (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 631/3, vr. 50-56; Esad Efendi, nr. 1366/5, vr. 74-79).

F) Tasavvuf ve Ahlâk. 1. *Hâşiye ‘alâ Şerhi Dîbâceti'l-‘Tarîkati'l-Muhammediyye*. Birgivi'ye ait eserin dîbâcesinde yer alan meselelere yönelik olarak şerhlerde göze çarpan bazı açıklamalara müellifin yaptığı itirazları içeren bir eserdir (Osmanlı Müellifleri, I, 326). 2. *Risâle fi'r-rakş (fi rakşî'z-zikr) ve'd-deverân* (yazma nüshaları için bk. Özcan, s. 64; *Mu'cemû'l-mahtûâtü'l-mevcûde*, II, 1098). 3. *Mecmû'atü ez-kâr ve ed'îye*. İbnü'l-Cezerî'nin *el-Ez-kâr*'ı ve Ferrâ el-Begâvî'nin *Meşâbîhu's-sünne'si* gibi kaynaklardan derlenmiştir (Cühdü'l-mukıl, neşredenin girişi, s. 37). Müellife aynı konuda *el-Ed'îyetü'l-Kur'ânîyye (Mu'cemû'l-mahtûâtü'l-mevcûde*, II, 1097), *Risâle fi'd-du'â*' ve *Risâle fi'd-de'avâtü'l-me'sûre* adlı eserler de izâfe edilmiştir (Özcan, s. 64; *Cühdü'l-mukıl*, neşredenin girişi, s. 31). 4. *Naşâ'ih*. Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Naşihatü'l-‘ulemâ*' (Çelebi Abdullah, nr. 401/2, vr. 18-27) ve *Risâle fi beyâni kemâli'l-‘ulemâ*' (İzmir, nr. 757/1) adıyla müellife nisbet edilen risâleler Brockelmann'ın *Naşâ'ih* adıyla kaydettiği (GAL, II, 486) risâle olmalıdır.

Saçaklızâde'nin bunların dışında *Risâle fi zikri mâ kable'd-ders ve mâ ba'dehü* adlı bir eseri (*Risâle fi âdâbi'd-ders*; Özcan, I, 65) ve çeşitli kütüphanelerde kayıtlı bulunan, ayrıca çeşitli eserlerde kendisine nisbet edilen çoğu risâle hacminde pek çok çalışması daha bulunmaktadır (Özcan, I, 58-67). 6-8 Mayıs 2004 tarihinde Kahramanmaraş'ta gerçekleştirilen I. Kahramanmaraş Sempozyumu'nda Tahsin Özcan, Kadir Özdamarlar, Recep Dikici, Halil İbrahim Bulut, Ahmet Kayacık ve İbrahim Çapak tarafından sunulan bildirilerde Saçaklızâde'nin çeşitli yönleri ele alınmış, eserleri hakkında bilgi verilmiştir (I. Kahramanmaraş Sempozyumu, İstanbul 2005).

BİBLİYOGRAFYA :

Gaziantep Şer'iyye Sicilleri, Defter, nr. 67, s. 364; Saçaklızâde, *Cühdü'l-mukıl* (nşr. Sâlim Kadûrî el-Hamed), Amman 1422/2001, neşredenin girişi, s. 11-38; a.m.f., *Tertibü'l-‘ulûm* (nşr. Muhammed b. İsmâil es-Seyyid Ahmed), Beyrut 1408/1988, neşredenin girişi, s. 51-71; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1147; İsmet, *Tekmilâtü's-Şekâik*, s. 50-52; *Sicill-i Osmânî*, IV, 233-234; *Osmanlı Müellifleri*, I, 325-327; Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1339, s. 129-131; Brockelmann, GAL, II, 486-487, 582; *Suppl.*, II, 498; *İzâhu'l-meknûn*, I, 315, 387; II, 138, 647; *Hediyetü'l-‘arifin*, I, 327, 553; II, 307, 322-323; Zirikî, el-

A'lâm, VI, 60; VII, 89; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'el-lifin*, X, 118; XII, 14; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), III, 351; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, Ankara 1960, II/1, s. 536-537; Cemil Cahit Güzelbey, *Gaziantep Evliyaları*, Gaziantep 1964, s. 106-113; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 237; Nüveyhiz, *Mu'cemû'l-müfessirin*, II, 505; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifin*, II, 638; İsmail Doğan, *Tanzimat'ın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*, İstanbul 1991, s. 250; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselelerinde İlim*, İstanbul 1997, I, 82-84; Cemil Çiftçi, *Maraşlı Şairler Yazarlar Alimiler*, İstanbul 2000, s. 261-263; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Câmi'ü's-sürûh ve'l-havâşi*, Ebüzâbî 1425/2004, I, 335, 619, 667; II, 986-987, 1026, 1066, 1163, 1186; III, 1579; Tahsin Özcan, "Maraşlı Bir Osmanlı Âlimi: Saçaklızâde Mehmed Efendi ve Eserleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, İstanbul 2005, I, 53-68; *Mu'cemû'l-mahtûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbûl ve Ânâtüli* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], II, 1097-1100; Tâhâ Muhsin, "Fihrisü mahtûâtü'l-üstâz Muhtarrem Çelebi el-Maraşî", *el-Mevrid*, IV/4, Bağdad 1395/1975, s. 302-316; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, III, 183; Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Kar-sî", *DİA*, IX, 31; İlyas Çelebi, "Gayb", a.e., XIII, 408; Tayyar Altıkulaç, "İzmîrî, Mustafa", a.e., XXIII, 530.

TAHSİN ÖZCAN

SAÇLI EMİR

(bk. HÂŞİMİ EMİR OSMAN EFENDİ).

SÂD

(ص)

Arap alfabesinin on dördüncü harfi.

Fenike alfabesinin ve ebced tertibinin on sekizinci harfi olup sayı değeri 90'dır ve Türk alfabesinin yirmi ikinci harfi olan "se"nin (sîn) kalın şeklidir. İbrânîce *sade*, Habeşçe *sadaî* ve Arapça *sâd* olarak isimlendirilen harfin "olta" anlamına geldiği kaydedilir. Harfin biçim gelişiminde olta şeklinin hâkim olduğu görülür. Esasen Fenike, İbrânî, Ârâm, Nabat ve Arap alfabelerindeki şekilleri bu gelişmeyi yansıtır niteliktedir (bk. HARP). Ayrıca Arap dilinde *sâd* lafzı "toprakta eşelenerek dışını isteyen horoz, kuş yavrusu, susuz kimse, bakır kap" gibi mânalara gelir; çoğulu *asâyid* ve onun da çoğulu *asâyiddir* (*Kâmûs Tercümesi*, I, 1193; Halîl b. Ahmed, s. 30).

Halîl b. Ahmed'e göre *sâd*, diğer iki ıslıklı gibi (saffr: ز, س) dil ucunun sivri tarafından (müstedak) çıkar. Sibeveyhi, "ز, س, ص" ıslıklı ünsüzlerin dil ucunun, iki ön / kesici dişin (senâyâ) az üstüne temasıyla çıktığını belirtir (*el-Kitâb*, IV, 433). Sibeveyhi'nin iki ön dişin alttakiler mi yoksa üsttekiler mi olduğuna dair açık bir ifade kullanmaması dilciler ve kıraat âlimleri arasında farklı anlayışlara yol açmıştır (İbrâhim Enîs,

s. 77). Sâd sesinin çıkarılışı sırasında hems ve rihvet sıfatları gereği dil ucunun ön diş köklerine dayanması tam olmayıp aralık kalacak şekilde gerçekleştiğinden soluk ve ses akışı devam eder. İsti'lâ sıfatı sebebiyle dil ucu ve kökü üst damağa doğru yükseldiği için sâd kalın harflerdendir. "Sâd"ı "sîn"den ayıran tek sıfat isti'lâdır. Yine bu sıfat sebebiyle "sâd"da imâle yapılmaz, çünkü imâle harfin incelererek gerçek kalın ses olma özelliğinin kaybolmasına yol açar. Itbâk sıfatı gereği dil yüzeyi üst damağa doğru yükselmekle kalmayıp yapışacak konumda bulunur. Bu özelliğiyle sâd sesi "ض, ط, ظ" gibi en kalın harflerdendir. Kadîm dil ve kıraat âlimleri sarfedece "ز, س, ص" harflerinin seslerini ıslıklı sayarken modern fonetikçiler bunlara "ث, ذ, ش, ظ, ف" harflerini de ilâve eder. Bunun sebebi mahreç ve hava menfezinin daha dar olmasıyla "ز, س, ص" harflerinde ıslık sesinin en üst düzeyde bulunmasıdır. Bazı tecvid âlimlerine göre bu üç sesteki safir sıfatı dolayısıyla sesin dille damak arasında yayılma özelliği de bulunur. "Sâd"daki ıslık sıfatı onu içeren kelimelelerin anlamına bağırma, seslenme, şiddet, salâbet, kudret ve sâfiyet şeklinde yansımıştır (Hasan Abbas, s. 149-160). Şarkiyatçılar "sâd"ı ıslıklı, dişsel, titreşimsiz ve art damaksız bir ünsüz olarak tanımlar. İbn Sînâ'ya göre sâd sîn sesi gibidir. Ancak "sâd"da hava akışı dilin iç bükey hale gelmesiyle (obruklanma) daha geniş alanda gerçekleşir. "Sîn"e göre daha dar ve daha kuru olan mahreçte havanın tam olmayan hapsinden sonra ön dişler arasından sızmasıyla ıslıklı bir ses oluşur. Bu sırada dilin üçte ikisi üst damağa doğru kaplanır. Sâd sesi yapışkan haldeki büyük su kabarcıklarının patlama sesini andırır (İbn Sînâ, s. 16-17, 26, 39).

Sibeveyhi "ze'si sâd" ve "sînimsi sâd" olarak "sâd"ın iki varyantından söz eder (*el-Kitâb*, IV, 117, 133, 196, 477-480). Aynı kelimedede olmak şartıyla sâkin "sâd"ı "dâl"ın izlediği durumlarda "sâd"ın kendi ses değeriyle telaffuzu asıl ve yaygın olmakla birlikte söyleniş hafifliği sağlamak için sâd ile zây arasında bir sese dönüştürülür. Bu durumda "sâd"ın kalın ses olma özelliği de kısmen korunur; maşdar → maz / sdar, taşdır → taz / sdîr, aşdağı → az / sdağı (en-Nisâ 4/87), taşdiye → taz / sdiye (el-Enfâl 8/35), fa'sda' → fa'z / sda' (el-Hicr 15/94) gibi. Sibeveyhi bu durumda bazı fasih Araplar'ın "sâd"ı, hâlis zâ olarak da telaffuz ettiğini (taşdır → tazdır, faşd → fazd ... gibi), ayrıca "sâd"ın hareketli olması halinde bu tür dönüşümün söz

(Dâru İhyâ'î'l-kütübî'l-Arabiyye), I, 460; Elmalılı, *Hak Dinî*, V, 4083-4084; Naim Hâzım Onat, *Arapçanın Türk Dilıyla Kuruluşu*, İstanbul 1944, I, 192, 205, 212, 230, ayrıca bk. tür.yer.; Gânim Kaddûrî Hamed, *ed-Dirâsâtü'l-şavtiyye 'inde 'ulemâ'i't-tecvîd*, Bağdad 1406/1986, s. 168-169, 209-212; H. Fleisch, *Traité de philologie arabe*, Beyrouth 1990, I, 57, 80, 86, 93, 211-212, 216-217, 234; Hasan Abbas, *Hâşâ'îşü'l-hurûfi'l-'Arabiyye ve me'ânihâ*, Dimaşk 1998, s. 149-160; İbrâhim Enis, *el-Eşvâtü'l-lugaviyye*, Kahire, ts. (Mektebetü'nehdati Mısır), s. 49, 66-67, 68-69, 77, 121; "Şad", *El²* (Fr.), VIII, 715-716.

İSMAİL DURMUŞ

SA'D b. BEKİR (Benî Sa'd b. Bekir) (بنو سعد بن بكر)

Hız. Peygamber'in sütannesi
Halîme'nin mensup olduğu kabile.

Adını Sa'd b. Bekir b. Hevâzin'den alan kabilenin soyu Adnân'a dayanır. Aynı zamanda Kays Aylân'a mensup olan Hevâzin'in önemli üç kolundan biri olup (diğer ikisi Münebbih b. Bekir ve Muâviye b. Bekir) Mekke'nin doğusunda Mekke-Basra yolu üzerinde bulunan Evtâs civarındaki Serâât vadisinde yaşıyordu. Daha sonra Hevâzin kabilesinin diğer kolları da buraya geldi. Zamanla bu kabileler arasında ihtilâf ortaya çıktı. Meydana gelen Yevmü'n-nisâr Savaşı'nda Benî Sa'd, Benî Âmir b. Sa'saa kabilesiyle birleşmesine rağmen yenilgiye uğradı.

Sa'd b. Bekir kabilesinin İslâm tarihi açısından asıl önemi Hz. Peygamber'in süt annesi Halîme'nin bu kabileye mensup olmasıdır. Resûl-i Ekrem'in amcası Hamza da Benî Sa'd'dan bir ailenin yanında büyümüşü. Bu kabilede süt emzirilen çocuklara Sa'dî lakabı verilir. 6. yılın Şâban ayında (Aralık-Ocak 627-628) Benî Sa'd'ın Fedek'te müslümanlara karşı Hayber yahudilerine yardım hazırlığı içinde olduğunu haber alan Resûlullah'ın Hz. Ali kumandasında gönderdiği birlik herhangi bir çatışma olmadan bir miktar ganimetle geri döndü.

8 (630) yılında Mekke'nin müslümanlar tarafından fethedildiğini duyan, aralarında Benî Sa'd'ın da bulunduğu Hevâzinliler, Hz. Peygamber üzerine yürümek için Mâlik b. Avf en-Nasrî başkanlığında toplandılar. Huneyn'de cereyan eden savaşta müslümanlara esir düşen Resûl-i Ekrem'in süt kardeşi Şeymâ, "Ben sizin arkadaşınızın kardeşiyim" deyince Resûlullah'a götürüldü. Resûlullah ona iyi davrandı; dilediği takdirde yanında kalabileceğini söyleyerek ikramda bulundu. Huneyn'den sonra Hz. Peygamber'in yanına gelen Hevâzin heye-

ti mensupları İslâm'ı kabul ettiklerini bildirerek esirlerini ve mallarını geri istediler. Resûl-i Ekrem onlara esirlerden veya mallardan birini tercih etmelerini söyledi. Onlar da esirlerin serbest bırakılmasını talep ettiler. Hz. Peygamber Mâlik b. Avf'a haber göndererek müslüman olduğu takdirde ailesini ve mallarını geri vereceğini, ayrıca 100 deve ihsan edeceğini bildirdi. O da Resûl-i Ekrem'in huzuruna gelip müslüman olunca vaad edilenler ve kabile reisiği kendisine verildi.

Lât ve Uzzâ'yı benimsemekle beraber Cihar isimli bir puta tapan Benî Sa'd, 9 (630-31) yılında Dimâm b. Sa'lebe başkanlığında bir heyeti Medine'ye gönderdi. Heyet mensupları, Hz. Peygamber'e bazı sorular sorduktan sonra kabilelerine dönerek yaptıkları görüşmeyi anlattılar; bunun üzerine kabilenin tamamı o gün müslüman oldu. Bazı kaynaklarda bu olayın 5 (626-27) veya 7 (628-29) yılında gerçekleştiği kaydedilmektedir.

Benî Sa'd mensupları müslüman olduktan sonra önemli görevlerde bulundular. 12 (634) yılında Hâlid b. Velîd fethettiği Hureybe'ye kendi yerine vekil olarak Benî Sa'd'dan Şüreyh b. Âmir b. Kayn'ı bıraktı. Hz. Ömer, Şüreyh'i daha sonra destek birliği kumandanlığına tayin etti. Benî Sa'd'dan Muhammed b. Atıyye es-Sa'dî, son Emevî halifesi II. Mervân tarafından Ebû Hamza eş-Şârî isyanını bastırmakla görevlendirildi (130/748). Emevî Devleti'nin son iki yılında hac emirliği görevini de Muhammed b. Atıyye yaptı. Hz. Osman'ın öldürülmesinde Benî Sa'd'ın rolü olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Osman'ın eşi Nâile bint Ferâfisa, kocasının öldürülmesini Muâviye'ye anlattığı mektubunda onun katline katılanlar arasında Benî Sa'd'ın ismine açıkça yer vermektedir (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XVI, 325). Halife b. Hayyât *Târîh*'inde Beni Sa'd'dan yetmiş çok sayıda muhadisin ismine yer vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İshak, *Siyer* (trc. Sezai Özel), İstanbul 1991, s. 100, 102; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 204; II, 198; IV, 87, 109, 141, 228; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, I, 109, 110, 111, 114, 150, 299; II, 89; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (nşr. Süheyl Zekkâr), Beyrut 1993, s. 56, 85, 108, 111, 199, 200, 201, 316, 317, 328; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 132; Belâzürî, *Fütûh* (Rudvân), s. 337; a.mlf., *Ensâb*, I, 219, 378; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 158, 159; III, 70-71, 80-124; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, XVI, 325-326; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 265, 493; Bekrî, *Mu'cem*, I, 87; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 121; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sa* (Şemseddin), I, 393; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 613; V, 376; Türkî b. Mutlak el-Kaddâh, *Benü Sa'd b. Bekr*, Riyad 1424/2003; W. Montgomery Watt, "Sa'd b. Bakr", *El²* (İng.), VIII, 697.

İRFAN AYCAN

SA'D b. EBÛ VAKKÂS

(سعد بن أبي وقاص)

Ebû İshâk Sa'd b. Ebî Vakkâs Mâlik b. Vüheyb (Üheyb/Vehb) el-Kureşî ez-Zührî (ö. 55/675)

Aşere-i mübeşşereden olan
sahâbî, kumandan.

Milâdî 592 yılında Mekke'de doğdu. Nesebi Benî Zühre'den olan babası vasıtasıyla Kilâb b. Mürr'e'de, Benî Ümeyye'den olup İslâmiyet'i kabul etmeden ölen annesi Hamne bint Süfyân b. Ümeyye vasıtasıyla Abdümenâf b. Kusay'da Hz. Peygamber'in nesebiyle birleşir. Dedesi Vüheyb b. Abdümenâf b. Zühre, Resûl-i Ekrem'in annesinin amcası olduğu için Resûlullah Sa'd'a "dayı" diye hitap ederdi. On yedi veya on dokuz yaşında iken İslâmiyet'i kabul etmesi üzerine annesi dininden dönmeyişi sürece onunla konuşmamaya ve yemek yememeye ant içti; fakat Sa'd dininden dönmeyeceğini söyledi. İslâmiyet'in ilk yıllarında müslümanlarla alay eden bir müşriği yaraladığı için İslâm uğrunda ilk kan akıtan kişi diye anıldı. Hz. Peygamber'den önce Medine'ye hicret etti; Resûl-i Ekrem onu Mus'ab b. Umeyr veya Sa'd b. Muâz ile kardeş ilân etti. Râbiğ Seriyyesi ile Batn-ı Nahle Seriyyesi'ne katıldı ve Kureş kervanına ilk oku o attı (İbn Sa'd, III, 139). Harrâr Seriyyesi'nde kumandan olarak görev yaptı. Bedir Gazvesi'nde müşrik süvari birliğinin kumandanı Sa'id b. Âs'ı öldürüp kılıcını Resûl-i Ekrem'e teslim etti. Daha sonra Hz. Peygamber ile bütün gazvelere katıldı. Uhud Gazvesi'nde attığı her oku hedefine isabet ettirdiği için Resûlullah ona atacağı okları birer birer verirken, "Anam babam sana fedâ olsun ey Sa'd, at!" diye iltifat ederdi (Buhârî, "Fezâ'ilü aşâbî'n-nebî", 15; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 41-42). Birçok savaşta ve Medine'de düşman başkınıdan korkulduğu zamanlarda Resûlullah'ın yanından ayrılmadı.

Hız. Ömer döneminde aktif görevler üstlendi. Irak cephesi başkumandanlığına getirildi ve Kâdisiye Savaşı'nda (15/636) Sâsânîler'i ağır bir yenilgiye uğrattı. Sâsânîler'in başşehri Medâin'i fethettikten sonra Celûlâ Savaşı'nı kazandı; bölgede gerçekleştirdiği fetihlerle Sâsânî İmparatorluğu'ndan gelecek tehlikeleri ortadan kaldırdı. Ardından Hz. Ömer'in emriyle Kûfe şehrini kurdu ve Kûfe valiliğini yürüttü (17-21/638-642). Ganimetleri paylaştırmada âdil olmadığı, gazâ işlerinde gevşek davrandığı ve namazları çok uzattığı gibi